

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
Інститут післядипломної освіти

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені
Н. В. Остроградського

**УПРАВЛІНСЬКІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ ОСВІТИ**

*Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції
(20 квітня 2016 року)
I частина*

Харків - 2016

викладача вищої школи : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, (14–15 березня 2013 року) ; ред. кол. : В. П. Андрущенко (голова) [та ін.]. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – С. 29–31.

В статье выделено структурные составляющие управленческой компетентности преподавателя вуза. Рассмотрено управленческую компетентность преподавателя высшей школы как фактор инновационного развития высшего образования.

Ключевые слова: управленческая компетентность, профессиональная компетентность, профессионализм, компетенция, инновационная деятельность

The structural components of university teacher's managerial competency are separated in the article. The teacher's of high school management competence as the factor of innovative development of higher education is considered.

Keywords: managerial competence, professional competence, professionalism, competence, innovation

УДК 159.9

ЕМОЦІЙНО-СМИСЛОВІ СКЛАДОВІ СТАНУ ХРОНІЧНОЇ ПСИХІЧНОЇ НАПРУЖЕНОСТІ

Колеснік О. Б.

У статті розкрито зміни, що відбуваються при хронізації психічної напруженості у характеристиках емоційної і смислової складових структури цього стану. Ці зміни мають системний взаємопов'язаний характер та залежать від чинників, що викликають цей стан.

Ключові слова: психічні стани, хронічна психічна напруженість, емоційна і смислова регуляція станів.

Постановка проблеми. У сучасних умовах зростає значення дослідження психічної напруженості як стану, що дезорганізує діяльність, вивчення його складових, механізмів розвитку та стабілізації, визначення психологічних факторів формування хронічної психічної напруженості, що призводять до трансформації продуктивних станів у пограничні стани, які утруднюють продуктивну діяльність.

Дослідження складових стану хронічної психічної напруженості має особливе значення для подальшої розробки підходів до оптимізації психічної регуляції станів та методів психопрофілактики і психокорекції станів, що порушують адаптацію людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підхід до дослідження станів як психічних явищ спирається на уявлення про стан як багатокomпонентну, системну реакцію, що визначає цілісну характеристику або симптомокомплекс

параметрів діяльності людини, загальний функціональний рівень цієї діяльності (С.Л. Рубінштейн, М.Д. Левітов, В.М. Мясіщев, В.О. Ганзен та ін.).

Психічна регуляція, що забезпечується, зокрема, емоційно – смисловими складовими станів, у вітчизняній психологічній науці розглядається як інтегруючий механізм, що забезпечує психологічну єдність діяльності, взаємозв'язок індивідуальних можливостей та станів людини з реальними умовами діяльності на оптимальному рівні активності при раціональному витрачанні психічних ресурсів (Б.Г. Ананьєв, Б.Ф. Ломов, К.Д. Абульханова-Славська, О.А. Конопкін та ін.).

Системний аналіз психічної напруженості розглядається як основа дослідження загальних закономірностей розвитку дезадаптивних станів та механізмів їх регуляції (Г.Сельє, Р. Лазарус, Ю.О. Олександровський, Б.Д. Карвасарський, Ю.М. Губачов та ін.). Психічні фактори, що детермінують та регулюють психічну напруженість, яка виникає у складних умовах діяльності, структуру, складові цього стану та зрушення, що відбуваються на різних рівнях його психічної та соматичної організації, досліджували Н.І.Наєнко, Т.А. Немчін, Л.М. Аболін, Л.Г. Дикая. Разом з тим, психологічні механізми розвитку, функціонування та редукції цих станів не вивчені достатньою мірою, що не дозволяє прогнозувати їх перебіг та запобігати формуванню несприятливих наслідків.

Мета статті. Для розв'язання цих питань була обрана мета даного дослідження - вивчити та проаналізувати емоційно – смислові складові стану хронічної психічної напруженості.

Завдання визначення особливостей складових стану саме хронічної психічної напруженості, визначення змін у регуляції стану психічної напруженості, які характеризують хронічний перебіг цього стану, потребує порівняльного аналізу між відносно нетривалими та тривалими станами психічної напруженості.

Виклад основного матеріалу. Для вивчення емоційно – смислових складових стану хронічної психічної напруженості здійснювалось порівнювальне дослідження особливостей структури цього стану в умовах складної, напруженої ситуації у осіб з нормальною психікою (у період екзаменаційної сесії у студентів ВНЗів) - група 1 - та у груп осіб з невротичними порушеннями, зумовленими хронічним психічним напруженням - група 2.

При вивченні особливостей емоційної регуляції стану хронічної психічної напруженості досліджувався вплив негативних емоцій, притаманних цьому стану, на пізнавальні процеси досліджуваних (нейропсихологічна методика для дослідження емоційної сфери С.В. Квасовця зі співавторами та модифікований нами асоціативний експеримент, які застосовувалися для дослідження особливостей емоційної регуляції у цьому стані). Виявлено, що у досліджуваних 2-ї групи порівняно з досліджуваними 1-ї групи знижена здатність до диференціації за інтенсивністю емоційно позитивних та негативних виразів облич на фотографіях. Показано, що досліджувані 2-ї групи припускали більше помилок при ранжуванні негативних емоцій. При класифікації фотографій досліджувані 2-ї групи виявили зниження здатності до

адекватної оцінки позитивних та нейтральних емоцій Показано, що порівняно з 1 групою досліджувані 2-ї групи виділяють вірогідно більшу ($p < 0,05$ за критерієм Ст'юдента) кількість груп серед фотографій емоційно виразних облич, що свідчить про зміни алфавіту емоційних маркерів, типових для норми, про порушення здатності до аналізу та узагальнення цих маркерів у стані хронічної психічної напруженості.

Виявлено також особливості оцінки та диференціації різних за знаком емоцій цими досліджуваними: вони відносять до емоційно позитивних виразів облич вірогідно меншу ($p < 0,05$ за критерієм Ст'юдента) кількість фотографій, ніж 1-а група. Разом з цим вони відносять до групи емоційно-нейтральних виразів більше фотографій ніж 1-а група.

Це може розглядатися як прояв зниження здатності до оцінки та диференціації позитивних емоцій у стані тривалої психічної напруженості. На зменшення алфавіту емоційних маркерів позитивних станів може впливати поточний стан досліджуваних цих груп, а також зміна критеріїв порівняння експресивних виразів облич, яка пов'язана з індивідуальним досвідом емоційного реагування.

Групи досліджуваних розрізняються також за емоційною забарвленістю вербальних асоціативних реакцій у асоціативному експерименті Виявлено, що у досліджуваних 2-ї групи спостерігається значно менша кількість асоціативних реакцій, пов'язаних з позитивними емоціями, при більшій кількості асоціативних реакцій, пов'язаних з негативними емоціями, порівняно з 1-ю групою. Ці дані можуть розглядатися як результат дії негативного емоційного фону хронічної психічної напруженості, який впливає на спрямованість асоціативних процесів. Виявлено, що вплив поточного стану досліджуваних 2-ї групи на їх гностичні та інтелектуальні процеси виявляється у звуженні спектру емоційного реагування за рахунок його позитивної частини.

При вивченні особливостей смислової регуляції стану хронічної психічної напруженості розглядалися зміни, що відбуваються у відношенні до свого стану та власних можливостей його регуляції при хронічній напруженості (методика семантичного диференціалу у модифікації Г.Л.Ісуріної).

На основі отриманих даних показано специфіку суб'єктивного відображення свого стану у системі особистісних смислів досліджуваних груп. У 1-й групі найбільш високі числові значення мають такі поняття, як «Я», «Моє самопочуття», «Вміння мобілізуватися» та «Вміння розслабитися та заспокоїтися». При цьому «Вміння мобілізуватися» має найбільшу оцінку порівняно з іншими поняттями. Це свідчить про високу цінність здатності до мобілізації в нормі, яка пов'язана зі значенням цього вміння для життєдіяльності.

Поняття «Напруження» оцінюється також позитивно, що свідчить про оцінку цією групою стану напруження як продуктивного. Порівняння відстаней між поняттями виявило, що найближчим до поняття «Я» в цій групі стали поняття «Моє самопочуття» та «Вміння мобілізуватися». У 2-й

групі спостерігається негативне ставлення до мобілізації як підвищення рівня активності. Негативне також ставлення до «Напруження», цей стан оцінюється значно нижче ніж у 1-й групі, відстань між поняттями «Я» та «Вміння мобілізуватися» більша, ніж в цих групах.

На відміну від досліджуваних з нетривалою психічною напруженістю, які надали найбільш високі позитивні оцінки поняттям „Вміння мобілізуватися”, ”Я” та „Моє самопочуття”, досліджувані з хронічною психічною напруженістю значно нижче ($p < 0,01$) оцінюють ці поняття разом з поняттям „Напруженість”, що зумовлене виснаженням психічних ресурсів, зниженням рівню активації, продуктивності діяльності та можливості їх підвищення. Єдине поняття, яке оцінюється ними так само високо - це поняття ”Я”, що виявляє поєднання у досліджуваних з невротичними порушеннями високого рівню уявлень про власну цінність з низькою оцінкою власних можливостей. Це й створює постійний внутрішній конфлікт, який призводить до хронічної психічної напруженості.

Зміни у системі особистісних смислів, що відображає власний стан, пов'язані зі змінами у регуляції станів, порушенням можливостей їх регуляції, зниженням їх контрольованості з боку особистісних, вольових механізмів регуляції. Особливості смислової регуляції свого стану проявляються у цих досліджуваних у змінах відношення до нього, до окремих його аспектів, до можливостей його регуляції.

В умовах внутрішнього конфлікту особистості хронічна напруженість призводить до негативного емоційного відношення до напруження та до мобілізаційних зусиль, на відміну від групи з нетривалою психічною напруженістю. Це виявляє відношення стану напруження та мобілізаційних зусиль до актуалізованої внаслідок хронічної напруженості потреби у обмеженні активності у досліджуваних, чий стан обумовлений внутрішнім конфліктом особистості.

Виявлені перебудови у динамічній системі смислових утворень пов'язані зі змінами у ієрархії відносин між мотивами діяльності, з безпосередньою оцінкою відношення цього стану до реалізації потреби у самозбереженні та самовідновленні на фоні стану хронічної психічної напруженості.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Таким чином, хронізація станів психічної напруженості виявляється у змінах у характеристиках складових структури цього стану, які мають системний взаємопов'язаний характер та залежать від чинників, що викликають цей стан. Зміни характеристик емоційної складової структури стану напруженості, складової пізнавальних процесів та системи смислового відображення власного стану порушують можливості довільної регуляції стану хронічної психічної напруженості, призводять до його стабілізації, визначають динамічні характеристики його перебігу. Механізми регуляції стану хронічної психічної напруженості пов'язані з його структурними компонентами: механізм поширеної генералізації негативних емоцій зумовлює зниження готовності до дії, дезорганізацію діяльності та забезпечує самопідтримку цього стану; механізм зниження мобілізаційних можливостей спрямований на

збереження низького рівня активації; механізм смислової регуляції зумовлює обмеження активності. Дія цих механізмів призводить до хронізації стану напруженості та зумовлює утруднення регуляції діяльності, спрямовані на ослаблення впливу факторів, що викликають цей стан, а також на самозбереження та самовідновлення в умовах хронічної напруженості.

Ці дані свідчать про посилення впливу негативного емоційного стану, що набув хронічного характеру, на гностичні процеси, вони відбивають зниження здатності до продукції позитивних емоцій в умовах генералізації негативних, виступають результатом проєкції власного стану на зміст гностичних процесів.

Отже, при хронізації психічної напруженості відбуваються зміни у характеристиках таких складових структури цього стану як емоційні і пізнавальні процеси (гностичні, мнестичні, інтелектуальні, уваги) і складової смислової регуляції. Ці зміни мають системний взаємопов'язаний характер та залежать від чинників, що викликають цей стан. Зміни характеристик емоційної складової, складової пізнавальних процесів та системи смислового відображення власного стану знижують можливості довільної регуляції стану хронічної психічної напруженості і визначають динаміку його перебігу, призводячи до стабілізації, що, у свою чергу, зумовлює зниження готовності до дії та обмеження активності, утруднюючи організацію діяльності.

Література

1. Квасовец С.В., Шафиева Э.И. Новые методы нейропсихологического исследования/ С.В. Квасовец, Э.И. Шафиева / – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1989. – 232с.
2. Кириленко Т.С. Психология: емоційна сфера особистості: Навчальний посібник/ Т.С. Кириленко / – К.: Либідь, 2007. – 256с.
3. Аракелов Г.Г. Стресс и его механизмы/ Г.Г. Аракелов // Вестник Моск. ун-та, - сер. 14. Психология. – 1995. - № 4.- С.45-54.
4. Прохоров А.О. Теоретические и практические аспекты проблемы психических состояний личности/ А.О. Прохоров / – Самара: Самарск. ГПИ, 1991. – 113с.

В статье раскрыты изменения, которые происходят при хронизации психической напряженности в характеристиках эмоциональной и смысловой составляющих структуры этого состояния. Эти изменения носят системный взаимосвязанный характер и зависят от причин, вызывающих это состояние.

Ключевые слова: *психические состояния, хроническая психическая напряженность, эмоциональная и смысловая регуляция состояний.*

The article describes the changes that occur when the chronicity of mental distress in characteristics of emotional and semantic components of the structure of this state. These system changes are interrelated and depend on the causes of this state.

Key words: *mental status, chronic mental tension, emotional and semantic regulation states.*